

Brabants Groene Maatpak

Op zoek naar
vrijwilligers

Brabanders
en hun taal

BEATA
DEL
GENITRIX

JOAN-C

1498

► Muurschildering van Joan Colette in de kerk van Hoeven. Deze en andere werken zijn te bezichtigen tijdens de Bernardusdagen. Op pagina 18 meer over de kerk en de kunstenaar. (foto Bea Hoeks-de Laat)

Inhoud

Groen erfgoed, dankzij de ruilverkaveling	4
Brabantse tradities in jubileumboek Brabants Heem	8
Brabanders en hun Taal, een online gemeenschap	10
Hulp heemkundekringen bij bewaren historische film	13
Zomercolleges 2021: erfgoed en landschap	16
Bijzondere kruisweg in Hoeven	18
Pierre Cuypers bepaalt nog steeds silhouet van Brabant	20
Jonge ouderen, een interessante doelgroep	26
Op zoek naar vrijwilligers	28
De Brabantse Zuiderwaterlinie in beeld	30
'Tweetalig' boek Udense gewoontes en tradities	32
750 jaar Sint-Catharinadal	33
Verdwenen tentenstad op de hei	34
Een weelde aan groen bij het klooster	36
Agenda en jubilea	38
Colofon	39

Van vrijwilligers, voor vrijwilligers

Geachte lezer,

Eindelijk. Aan het eind van de lente van 2021 gloort er weer licht aan de horizon. De strenge lockdownmaatregelen zijn van de baan, de meeste mensen zijn een of twee keer gevaccineerd. Het leven kan zijn gewone gang weer hernemen. Of blijven we nog voorzichtig? Heemkundekringen en erfgoedverenigingen zullen zich zeker die vraag stellen.

Brabants Heem heeft ondanks de beperkingen niet stil gezeten. Online overleg, een Raad van Aangeslotenen via e-mail en website én een ambitieus plan voor de uitgifte van een boek met Brabantse tradities. Dat laatste in het kader van het 75-jarig bestaan van Brabants Heem in 2022. Ineke Strouken schrijft er over in deze uitgave.

Honderd jaar geleden stierf de grote architect Pierre Cuypers. Wies van Leeuwen weet (bijna) alles over hem, Paul Spapens schrijft er over. Landschapsarchitect Henk van Blerck opent je ogen voor nieuw groen erfgoed dat door de ruilverkavelingen van na 1945 is ontstaan. Verrassend, want ruilverkavelingen waren toch funest voor het landschap?

Het is een kleine greep uit de onderwerpen in deze uitgave. Onze Brabantse taal komt o.a. aan de orde, er zijn weer fraaie boeken verschenen en er is een mooi initiatief om erfgoedvrijwilligers te werven.

Veel leesplezier!

Zeeland, juni 2021

Tjeu van Ras

tjeu van ras@brabantsheem.nl

De volgende uitgave komt uit in september 2021.

Kopij dient uiterlijk maandag 23 augustus 2021 binnen te zijn.

Groen erfgoed, dankzij de ruilverkaveling

door Tjeu van Ras

Alleen maar natuurverlies door de vele ruilverkavelingen in Noord Brabant? Het landschap veranderde drastisch, maar ruilverkavelingen zorgden ook voor nieuw landschap. Veel meer dan de argeloze bezoeker denkt. Landschapsarchitect Henk van Blerck wil met 'zijn' project Brabants Groene Maatpak laten zien, dat die ruilverkavelingen beeldbepalende bomenrijen en ander groen hebben opgeleverd. Groen erfgoed, dankzij de ruilverkaveling.

Henk van Blerck (62) laat het op een regenachtige woensdagmiddag zien aan het Meerven, een weg tussen Middelbeers en Vessem. Een weg met in de berm lindebomen zover het oog reikt. Het is nat en voorjaar, de bomen zien er prachtig uit met een frisse groene kleur.

🏠 *Henk van Blerck (links) geeft uitleg aan hovenier Jac. Kolsters (rechts) en melkveehouder Jan Deenen (midden). (foto Tjeu van Ras)*

Herinnering is iets merkwaardigs

“Mensen denken dat die bomen zoals aan deze weg er al eeuwen staan. Niet zo. Ze zijn in het kader van ruilverkavelingen - hier begin jaren '50 en in de omgeving in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw – geplant. Onderdeel van het landschapsplan dat bij die ruilverkavelingen werd opgesteld.”

Even daarvoor discussieerde de landschapsarchitect met twee inwoners van Middelbeers, hovenier Jac. Kolsters en melkveehouder Jan Deenen. Die laatste is er vast van overtuigd dat die bomen er al veel langer stonden. “Herinnering is iets merkwaardigs,” zegt Van Blerck. “In hun jeugd zagen de meesten die bomen al en denken daarom dat ze er al veel langer staan, maar ze dateren echt uit de periode na de oorlog.”

Ontwikkelingen

Landschapsarchitect Van Blerck doet in opdracht van de provincie en Staatsbosbeheer promotie-onderzoek naar wat er over is van de beplantingsplannen van de ruilverkavelingen, die na 1945 tot in de jaren '70 zijn uitgevoerd. Dat gebeurt in samenwerking met Erfgoed Brabant. Het historisch landschap van akkers, weilanden heidevelden, woeste grond en veel ander groen zat de ontwikkelingen van de landbouw in de weg. Ruilverkavelingen zorgden voor een grote impuls voor de ontwikkeling van het moderne, welvarende Nederland. Boeren kregen enkele grote kavels in plaats van vele kleine. Hun grond, die tot die tijd vaak te nat was en moeilijk bereikbaar, werd met een efficiënt slotenpatroon ontwaterd en nieuwe verharde wegen werden aangelegd. En langs die wegen kwamen nieuwe bomen en andere beplantingen. Zo ontstond een vernieuwd landschap.

Ruilverkaveling en landschapsinrichting begint volgens Van Blerck bij Roelof Jan Benthem. Dat is de natuurbeschermer die er vlak na de Tweede Wereldoorlog voor zorgde dat het Bossche Boek behouden bleef. Hij vocht met succes tegen plannen om dit natuurgebied vol te bouwen. Benthem trad eind 1943 in dienst bij Staatsbosbeheer en kreeg als taak om in de ruilverkavelingsplannen de kwaliteit van het landschap en natuur in stand te houden. Mede door zijn inzet ontstond de verplichting dat bij iedere ruilverkaveling een landschapsplan werd opgesteld. Roelof Jan Benthem en zijn opvolgers gingen daarbij uit van ➤

het bestaande landschap en pasten de plannen daar aan. “Een gedreven man. De cultuurtechnici maakten de plannen voor de kavelindeling, voor wegen en waterlopen. Roelof Jan Benthem keek naar de vorm, streed voor behoud van mooie stukjes en maakte ontwerptekeningen met nieuwe beplantingen, voor groen dat bij het karakter van het landschap paste,” zo spreekt Van Blerck met bewondering over die ‘pionier’.

Beeldbepalend

Brabants Groene Maatpak is een naam die Henk van Blerck zelf heeft gegeven aan het onderzoek. Een naam die hij bedacht toen hij meermalen werd gevraagd waar hij eigenlijk mee bezig was. “Ik vertelde over al die bomen die in heel Nederland via die landschapsplannen zijn aangeplant in die dertig jaar tussen 1946 en 1976. En dat we daar allemaal iedere dag doorheen lopen, fietsen of rijden. Dat ze in veel gebieden nu beeldbepalend zijn voor het landschap. Eigenlijk zijn al die bomen samen een groen maatpak voor Nederland gaan vormen. Sinds die tijd ben ik die term blijven gebruiken.” Van Blerck startte in 2018 zijn onderzoek in Brabant. Daar is volgens hem nog veel terug te vinden van dat Groene Maatpak. “En wat nog mooier is: het is allemaal in Brabant begonnen. De eerste landschapsplannen van het land zijn voor delen van Brabant gemaakt: in de Meijerij en de Kempen.”

Bij het onderzoek zijn plaatselijke deelnemers van belang. Zij helpen Van Blerck en zijn team. Allereerst zijn er de inventarisaties van het gebied. Die zijn in de afgelopen twee maanden gehouden, vijf in totaal. Op gedigitaliseerde kaarten worden de gegevens ingevuld waar de oorspronkelijke beplanting nog aanwezig is en hoe die er bij staat. In Middelbeers gingen zo vijf duo's op stap,

Benthem streed voor behoud van mooie stukjes

» Kaart van de ruilverkaveling Het Molenbroek.
(Illustratie: Special Collections, WUR Library, Wageningen)

nadat zij duidelijk instructies hadden gekregen. Het blijft niet bij het registreren, de deelnemers wordt ook gevraagd foto's van het gebied te maken en te delen. En de verhalen die ze over het gebied kennen.

Voor elk van de vijf gebieden is een aantal ‘missies’ opgesteld. “Soms staat er op een landschapsplan dat er in een bepaald deelgebied kavelgrensbeplantingen gewenst zijn, bijvoorbeeld in de beemden die vóór de ruilverkaveling heel kleinschalig waren. Het lag dan aan de grondeigenaar of hij die beplantingen ook plantte en ging onderhouden. Vaak zijn juist deze beplantingen er niet gekomen.” Aan de deelnemers aan de inventarisatie is de vraag gesteld of zij mogelijkheden zien om zo'n niet eerder uitgevoerd deel van het ontwerp nu wel voor elkaar te krijgen.

◀ Henk van Blerck aan het Meerven tussen Middelbeers en Vessem.
(foto Tjeu van Ras)

Henk van Blerck laat aan het Meerven op zijn tablet zien hoe alles in het werk gaat. Maar veel meer nog laat hij, wijzend op de lindebomen, op de rijke begroeide berm en op de bosschages rond de velden, zien hoe waardevol het landschap is. En hoeveel mogelijkheden dat het biedt. “Kijk eens naar die berm. Die kunnen toch een prachtige ecologische verbinding vormen?”

Meer informatie over het onderzoek:
www.brabantsgroenemaatpak.nl
www.erfgoedbrabant.nl/projecten/brabants-groene-maatpak

Brabantse tradities in jubileumboek Brabants Heem

Strijd om de
koningstitel bij de
Metworstrennen
Boxmeer.
(foto Vereniging De
Metworst Boxmeer)

door Ineke Strouken

In het najaar van 2022 viert Brabants Heem haar 75-jarig jubileum. Ons plan is om dan samen met de heemkundekringen een mooi boek uit te geven met lokale tradities. In het vorige nummer van De Koerier heeft u er al over kunnen lezen en inmiddels heeft elke heemkundekring al een brief gehad met de vraag om mee te doen. Een behoorlijk aantal kringen heeft zich al opgegeven.

Waar moet je op letten bij het selecteren van een traditie?

Het is de bedoeling dat elke heemkundekring een spread, dus twee pagina's krijgt. De meeste heemkundekringen zullen die pagina's gebruiken om één traditie te beschrijven, maar het is ook mogelijk om twee kleine tradities aan te leveren.

Let er wel op dat het niet gaat om tradities van vroeger, maar om tradities van vandaag. In het vorige nummer van

De Koerier heb ik de Metworstrennen in Boxmeer als voorbeeld genomen. Een bijzondere paardenwedstrijd op carnavalsmaandag. De Metworstrennen leeft in Boxmeer. Veel mensen zijn er bij betrokken en de ruiters bereiden zich het hele jaar voor. Win je de Metworstrennen dan krijg je niet alleen een meterslange metworst, een brood, een halve varkenskop, een halve ton bier en een zilveren koningsschild, maar blijf je ook je hele leven beroemd in Boxmeer.

Historisch verhaal

Maar hoewel tradities levend erfgoed zijn, is altijd een historisch verhaal over te vertellen. In het geval van de Metworstrennen gaat dat verhaal terug tot in de vijftiende eeuw toen freule Aleida met haar koets vast kwam te zitten en door jongens uit Boxmeer geholpen werd. Als dank schonk zij de erfbelasting van een hoeve in Vortum aan de jonggezellen. En dat is tot op vandaag nog zo. In 1556 werd voor het eerst een koning van de Metworstrennen genoemd. In 1740 werd officieel de Vereniging de Metworst opgericht. De Metworstrennen zijn dus een oude traditie. Andere tradities zijn minder oud, maar een traditie wordt altijd van generatie op generatie doorgegeven.

Bij tradities zijn ook altijd mensen betrokken die de traditie overnemen van hun ouders en doorgeven aan hun kinderen. In Boxmeer is dat in eerste plaats de Vereniging de Metworst, waarvan de ruiters lid zijn. Maar ook de eigenaren van de paarden, de gemeente, de horeca en natuurlijk het publiek behoren bij de gemeenschap.

Doordat tradities telkens weer van de ene generatie aan de andere generatie worden doorgegeven is het ook dynamisch erfgoed. Je neemt nu eenmaal een gewoonte niet precies over van een vorige generatie. Tradities moeten voldoen aan de hedendaagse behoefte en moeten zich aan kunnen passen aan de tijd. Aan de Metworstrennen mogen nu nog alleen de ongehuwde jongens die geboren en getogen zijn in Boxmeer meedoen. Maar wie weet worden ooit ook meisjes toegelaten. Tradities zijn dus altijd van nu, hebben een historische dimensie, worden gekoesterd door mensen en zijn dynamisch.

Wat moet je doen om je traditie aan te melden voor het boek?

1. Allereerst: beschrijf de traditie. Doe net of je het moet vertellen aan iemand die er nog nooit van gehoord heeft. Vaak is zo'n traditie voor jou de normaalste zaak van de wereld, maar voor iemand die elders woont volstrekt vreemd. Vergeet geen onderdelen te beschrijven.
2. Beschrijf dan de mensen die bij de traditie zijn betrokken.
3. Als laatste beschrijf je de geschiedenis van de traditie. Hoe is het ontstaan (als je dat tenminste weet) en hoe heeft de traditie zich door de tijd heen ontwikkeld.
4. Maak een paar mooie foto's van minimaal 2 MB.

◀ JW Roy op Ons Brabant Festival.
(fotografie Eyecatcher, Erfgoed Brabant)

Brabanders en hun Taal, een online gemeenschap

door Jos Swanenberg

Brabanders en hun Taal is een nieuwe online gemeenschap waarbij iedereen die de Brabantse taal en cultuur een warm hart toedraagt, welkom is en zich thuis kan voelen. De online gemeenschap is opgericht door Stichting Brabants, in samenwerking met Erfgoed Brabant, maar is van iedereen die mee wil werken aan de verbetering van het imago van het Brabants.

Rondom het Brabants worden allerlei activiteiten georganiseerd. Veel van die activiteiten maken deel uit van of zijn verbonden met heemkunde. Zo zijn er nogal wat heemkundekringen die een werkgroep voor dialect- of veldnamenonderzoek hebben en over deze onderwerpen publiceren. Het gaat hierbij vaak over de dialecten van een dorp of stad. Het Brabants is de naam voor al die lokale dialecten bij elkaar. Het Brabants is een van de vele streektaalen van Nederland en het verdient alle aandacht vanwege de belangrijke rol van taal in onze cultuur, identiteit en samenleving.

Kenmerken

Maar ook Nederlands spreken met Brabantse kenmerken - zoals een regionaal accent en bijzondere woorden - behoort tot het Brabants. Het lokale dialect is tegenwoordig nog maar zelden de moedertaal van jonge Brabanders, maar die spreken

meestal wel een taal die anders is dan elders in Nederland en die met de provincie Noord-Brabant geassocieerd wordt.

Taal en cultuur verbinden mensen in onze samenleving. Een streektaal als het Brabants verbindt mensen in een bepaalde streek. De streek waar we thuishoren. Een streektaalgemeenschap is met andere woorden

gebouwd op een *sense of belonging*, of in beter Brabants gezegd: hier heur ik thuis.

Online ontmoeten

Naast de genoemde dialect-werkgroepen, ontmoeten liefhebbers van het Brabants elkaar bij evenementen zoals het

Het lokale dialect
is tegenwoordig
nog maar zelden de
moedertaal

Brabants Dialectenfestival in Lieshout, de West-Brabantse Dialectcafés of de Brabantse Kerstgedichtenwedstrijd in Lith. Maar tegenwoordig ontmoeten liefhebbers van het Brabants elkaar natuurlijk ook online. Bijvoorbeeld op social media wordt al veel in en over het Brabants gesproken. De gemeenschap Brabanders en hun Taal haakt graag aan bij deze online trend. Het is een online gemeenschap met een zachte G, waarbij iedereen die de Brabantse taal en cultuur een warm hart toedraagt welkom is. Het is de plek waar we samen werken aan de verbetering van het imago van het Brabants, want streektaal is niet dom, niet ordinair, en niet minderwaardig, maar vormt een wezenlijk onderdeel van onze cultuur.

De online gemeenschap is te vinden op Facebook en Twitter, er is een nieuwsbrief, en er worden online bijeenkomsten rondom de Brabantse taal en cultuur georganiseerd.

Op www.ErfgoedBrabantAcademie.nl/brabanders-en-hun-taal meer informatie over de online gemeenschap.

► Het logo van Brabanders en hun Taal

Een online gemeenschap met een zachte G

De volgende Koerier

De volgende Koerier van Brabants Heem verschijnt in september 2021.

Hebt u kopij voor dat nummer of onderwerpen voor de agenda, stuur die dan vóór maandag 23 augustus 2021 naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's en illustraties graag minimaal 1,5 MB groot in JPEG-formaat, los en dus niet in een tekstbestand geplaatst.

Indien van toepassing plaatsen we de teksten ook op de website van Brabants Heem, www.brabantsheem.nl en op www.facebook.com/brabantsheem

Hulp heemkundekringen bij bewaren historische film

door Christian van der Ven

► Zogenoemde 'still' uit de film van de papierinzameling in Haaren (foto collectie BHIC)

Zakken vol oud papier sjouwen kinderen naar het verzamelpunt. Op de fiets of step, met bolderwagens en handkarren, soms geholpen door een geit of pony. Aan het eind van de optocht nemen geestelijken al het papier in ontvangst. Als beloning krijgt ieder kind een briefje. Sommige kinderen lezen nog snel een strip, voordat alles op een vrachtwagen wordt geladen.

"Oud papierinzameling Verrijt" is de enige aanwijzing op het filmblik. Nadat de film is gescand en op de website van het Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC) in Den Bosch geplaatst, komen er tientallen reacties. Daardoor weten we nu dat het om een actie van pastoor Verrijt in Haaren gaat, eind jaren '50, en dat de kinderen met het inzamelen punten sparen voor een busreisje. En nog véél meer. ►

Al die kennis zit niet bij het BHIC, die zit in het geheugen van de Brabanders, bij heemkundekringen en hun leden. Om die kennis te bewaren, zoeken we daarom steeds samenwerking met heemkundekringen. Vragen we hoe we hun werk kunnen vergemakkelijken. Bijvoorbeeld met onze gratis scanservice voor archiefstukken. Zodat lokaal historisch onderzoek door kan gaan, lockdown of niet.

Bijzonder

Terug naar de papierinzameling. In vroeger tijden waren inzamelacties zoals deze in Haaren heel gewoon. De jeugd liep er voor uit. Maar zo normaal als dit beeld hoort bij het dagelijks leven van toen, zo bijzonder is het in onze collectie van nu: we hebben er maar één film van. En dat geldt voor heel veel onderwerpen. Niet alleen van grote thema's als watersnood of bevrijding, maar juist van het leven van alledag dreigt weinig bewegend beeld de tijd te overleven: het vieren van verjaardagen, spelen op straat of mensen aan het werk.

In Brabant is geen instelling die zich provinciebreed inzet voor het behoud van historische filmbeelden. Daarom heeft het BHIC dit opgepakt.

We kunnen dat niet alleen, we hebben de hulp van heemkundekringen nodig. Zij kennen vaak precies de mensen die nog oude filmrollen hebben bewaard, weten ook wat en wie erop te zien is. Maar hebben misschien niet de tijd of middelen om ermee aan de slag te gaan.

Doen we niets, dan blijft er niks van over. En wordt dat wat nu nog bij mensen thuis op zolder ligt, bij verhuizen of na overlijden weggegooid. De kwetsbare oude filmrollen moeten actief worden geconserveerd, soms gerestaureerd, want ze gaan anders letterlijk verloren in de tijd.

'Koudedepot'

Het BHIC wil daarom heemkundekringen graag helpen met het bewaren van films. Als een kring bijvoorbeeld zelf geen geschikte bewaarruimte heeft; wij hebben een 'koudedepot', een ruimte die qua temperatuur en luchtvochtigheid is afgestemd op oud filmmateriaal. We kunnen de films bekijken en digitaliseren. Naast een één-op-één scan van de originele

Doen we niets,
dan blijft er niks
van over

► Sommige films worden net op tijd gered; conserveringsadviseur Ria en collectiebeheerder Joost aan het werk (foto Hugo van der Zande, collectie BHIC)

film, verwijderen we vuil en korrels, en stabiliseren en verscherpen het beeld. Bij de papierinzameling nu geen vage snoetjes meer, maar herkenbare kinderen. We zien zelfs welke strip ze lezen: een oude Donald Duck.

Het BHIC hoeft films niet zelf te 'hebben', we willen ze slechts veiligstellen voor de toekomst. Iedereen blijft eigenaar van zijn of haar eigen films, we maken samen afspraken over het

auteursrecht en een gebruikslicentie. Zo kunnen films via internet bekeken worden, zoals op de website van de heemkundekring of in de Brabant Cloud.

Het dagelijks leven van het Brabant van toen; om ook in de toekomst nog te kunnen zien hoe het was, moeten we de beelden ervan nú bewaren. Ben of ken je iemand die mogelijk

historisch waardevol filmmateriaal heeft en zoek je hulp bij het bewaren? Heeft je heemkundekring zelf een collectie waarmee je aan de slag wilt? We helpen graag. Stuur een e-mail (info@bhic.nl) of bel (073-6818500).

Christian van der Ven is hoofd publieksdiensten bij het BHIC in Den Bosch.

We willen de films
veiligstellen voor
de toekomst

Zomercolleges 2021: erfgoed en landschap

Brabants Heem en Erfgoed Brabant organiseren deze zomer twee lezingen met het thema erfgoed en landschap. Er is plaats voor maximaal 25 personen per lezing. De lezingen zijn op 25 augustus in Zundert en 1 september in Sint-Oedenrode. De dan geldende Coronamaatregelen worden in acht genomen.

Turfwinning

De eerste lezing gaat over de turfwinning in West-Brabant en landgoed de Pannenhoef. Cor Rops, voorzitter van projectgroep herleving van turfgeschiedenis West-Brabant, vertelt over de geschiedenis van turfwinning in West-Brabant. Turfnering was ooit een grote bedrijvigheid in West-Brabant en in de Noorderkempen en lokte veel ambachtslieden en kooplieden naar Brabant. Plaatsen als Roosendaal, Breda, Bergen op Zoom, Steenbergen en Zevenbergen waren welvarend door de turfhandel. In een tijdsbestek van vijfhonderd jaren is in deze regio voor vele miljoenen aan turf gewonnen. Vanaf 1700 kwam aan de grootschalige turfwinning geleidelijk een einde. Turfvaarten verdwenen of kregen een andere functie. Ontveende gronden werden beplant en werden bossen of landgoederen.

🏠 De Pannenhoef
bij Rijsbergen/
Zundert.
(foto Erfgoed
Brabant)

Landgoed de Pannenhoef is zo'n voormalig veengebied. Als boswachter van de Pannenhoef is Bart Pörtzgen al 15 jaar betrokken bij de (her)ontwikkeling van dit landschap. Tijdens zijn presentatie neemt hij u mee in de inrichtings- en beheerkeuzes. Wat is de basis? Wat is de ambitie? Door middel van beeldmateriaal ziet u de resultaten van 25 jaar natuurontwikkeling op de Pannenhoef en ziet u hoe het veen weer terugkeert.

Datum: 25 augustus, van 19.00 tot 20.30 uur.

Locatie: Vogelrevalidatiecentrum Zundert, Luitertweg 36a, Zundert

Landschap is emotie

Landschap is emotie, veel mensen voelen zich verbonden met het landschap om hen heen en zetten zich ervoor in. Hoe maken mensen met elkaar hun omgeving mooier en welke rol speelt erfgoed daarbij? Anne van Kuijk, adviseur Omgevingskwaliteit bij de Provincie Noord-Brabant gaat in haar lezing hierop in aan de hand van een aantal voorbeelden in Het Groene Woud. Een van deze projecten is de Hooibrug over de Dommel in Sint-Oedenrode van kunstenaar Birthe Leemeijer. Zij ontwierp de Hooibrug in opdracht van de Kunststichting Sint-Oedenrode in samenwerking met diverse partners. Harrie van den Brand, secretaris KS Sint-Oedenrode en Meierijstad, vertelt onder andere over de manier waarop kunst betekenis kan geven aan het landschap. Na afloop van de lezing kunt u de Hooibrug bekijken.

Datum: 1 september, van 19.00 tot 21.30 uur;

locatie: Ahrend hoofdkantoor, Kofferen 60, Sint-Oedenrode

Aanmelding is verplicht via info@erfgoedbrabant.nl o.v.v. naam, aantal personen en titel lezing. Kosten deelname per college: € 5,-

Bijzondere kruisweg in Hoeven

door Bea Hoeks-de Laat

In de Joannes de Doperkerk van Hoeven is een schat verborgen waar maar weinig mensen weet van hebben. In deze kerk zijn muurschilderingen, mozaïeken en een bijzondere kruisweg van de kunstenaar Joan Collette te zien.

De kerk in Hoeven is een van de kerken die in het kader van de Bernardusdagen open zijn, een laatste kans om de kerk te komen bewonderen, want de kerk sluit eind 2021 en krijgt hoogstwaarschijnlijk een nieuwe functie als dorpshuis.

De Bernardusdagen worden voor de vijfde en laatste keer gehouden eind augustus en begin september. De parochies van Hoeven, Oudenbosch, Oud Gastel en Wouw hadden eeuwenlang een hechte band met een Vlaams klooster van cisterciënzer monniken: de Bernardusabdij.

**Laatste kans
om de kerk te
bewonderen**

◀ *Kunstwerken
van Joan Collette
in de Hoevense
parochiekerk.
(foto Bea Hoeks-
de Laat)*

Vanaf het eind van de middeleeuwen tot in de 20ste eeuw zijn de vier parochiekerken vrijwel altijd bediend door monniken van de Bernardusabdij in Hemiksem en Bornem.

Toorop en Cuypers

De Hoevense kerk is in 1928 in opdracht van pastoor Jos de Hoog gebouwd. Architect was Johan Berben (1883-1941). In 1931 verstrekke de pastoor aan de Nijmeegse kunstenaar Joan Collette de opdracht om een kruisweg te schilderen. Johan Nicolaas Conrad Collette (Delft 1889- Nijmegen 1958) volgde een opleiding aan de Rijksacademie te Amsterdam, waar hij les kreeg van o.a. Jan Toorop. Na zijn opleiding had hij privélessen bij Toorop en ronderde zijn opleiding af bij de kunstwerkplaatsen van Cuypers & Co in Roermond. Een van zijn eerste opdrachten was een muurschildering in 1922 voor de Laurentiuskerk in Dongen in samenwerking met de architect van deze kerk Joseph Cuypers.

De weergave van deze kruisweg is in neobyzantijnse stijl

De kruiswegtaferelen in de Hoevense kerk zijn op paneel geschilderd en in uitsparingen van de muur bevestigd. De baksteenomlijsting accentueert iedere statie afzonderlijk. Collette's interesse in en kennis van de vroegchristelijke kunst blijkt uit zijn weergave

van deze kruisweg, in neobyzantijnse stijl, zoals te zien in het gebruik van goud, de frontale weergave van de figuren, de houding en de symmetrische compositie.

Ter gelegenheid van het 25-jarig priesterfeest van pastoor De Hoog in 1937 werden door de parochianen gewelfschilderingen van Collette in het priesterkoor aangeboden. De overige beschilderingen werden door verschillende weldoeners geschonken. In 1948 werd de laatste schildering aangebracht. In het parochiearchief zijn verschillende schetsontwerpen bewaard gebleven.

De Bernardusdagen 2021 zijn op de zondagen 22 en 29 augustus en 5 september en tijdens het Open Monumentenweekend 11 & 12 september 2021.

Meer informatie op: www.bernardusdagen.nl

Pierre Cuypers bepaalt nog steeds silhouet van Brabant

door Paul Spapens

In Eindhoven, nooit wars van een technologische stunt, speelt men met het idee om de Sint Catharinakerk tot misschien wel honderd meter op te tillen om er een woongebouw onder te bouwen. In het voorjaarsnummer 2021 van heemkundetijdschrift De Kleine Meijerij beschrijft Wim de Bakker hoe het kon gebeuren dat in het Rijksmuseum in Amsterdam een aantal bijzondere voorwerpen uit de middeleeuwse kerk van Oisterwijk wordt bewaard. Wat die twee totaal verschillende onderwerpen met elkaar verbindt is één persoon, namelijk de in Brabant beeldbepalende architect Pierre Cuypers, wiens honderdste sterfjaar dit jaar wordt herdacht. Dr. Wies van Leeuwen beaamt dat met een zekere spijt in zijn stem.

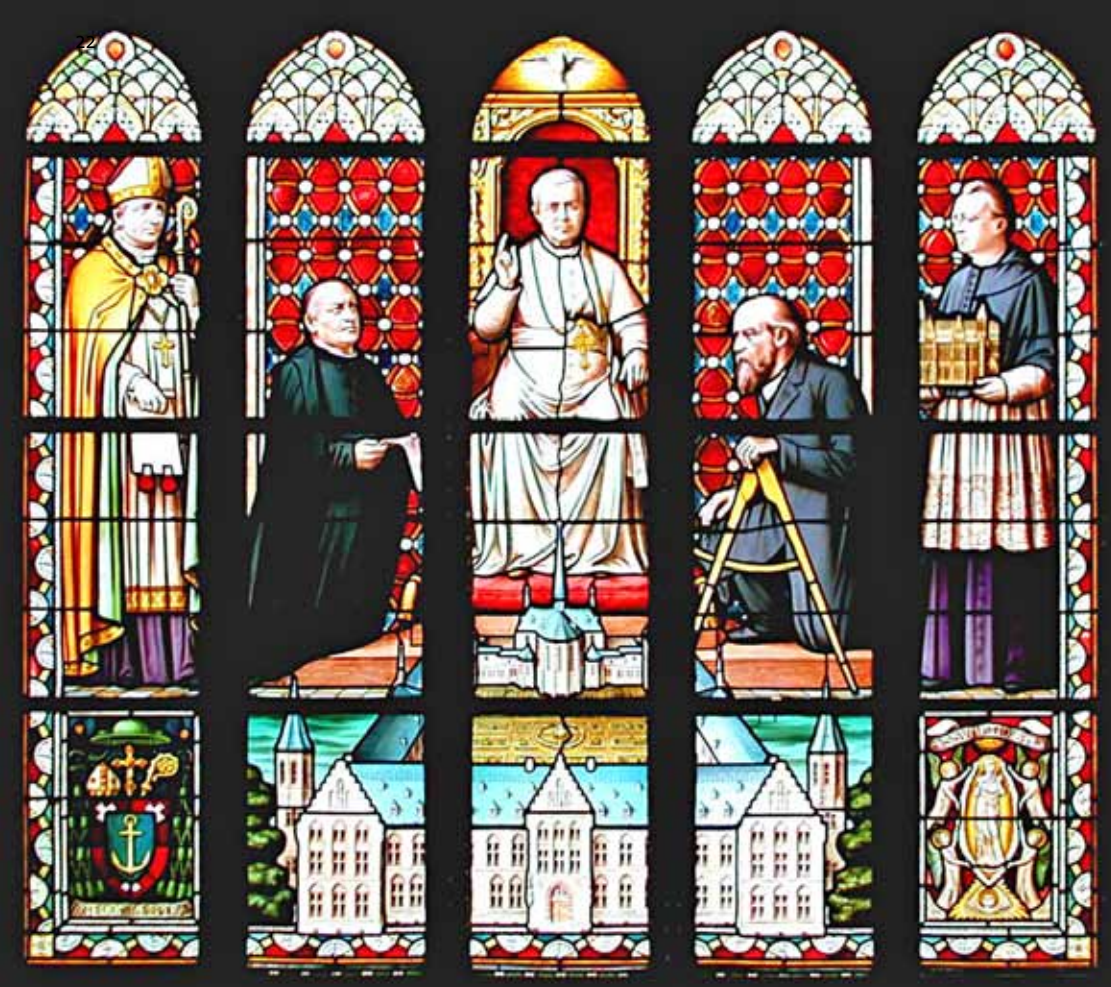
Als je het wilt hebben over Pierre Cuypers, de meest invloedrijke bouwer uit de negentiende eeuw, de materiële vormgever van de toen explosief naar buiten tredende katholieken – ‘Roomsen, dát zijn wij!’ - , dan moet je bij Wies van Leeuwen te rade. De 70 jaar geleden in Luyksgestel geboren Bosschenaar schreef onder meer een biografie over de architect die in 1827 in Roermond het levenslicht zag en de cultuurhistoricus promoveerde op door Cuypers uitgevoerde restauraties.

Een daarvan omvatte door Cuypers in de Maastrichtse Sint Servaas aangebrachte decoraties en meubels. Toen men die tijdens een restauratie weer wilde verwijderen, was dat in 1984 aanleiding tot de oprichting van het Cuypersgenootschap dat zich sterk maakt voor het behoud van 19de en 20ste-eeuwse gebouwen.

► Wies van Leeuwen gefotografeerd voor de Sint Catharinakerk van Eindhoven. (foto: Marc Bolsius)

‘Roomsen,
dát zijn wij!’

Op een glas-in-loodraam in Bovendonk in Hoeven bieden Pierre Cuypers en bisschop Leijten van Breda het nieuwe grootseminarie (onder) aan de paus aan. (foto: Wies van Leeuwen)

Wies van Leeuwen, erudiet, welbespraakt en met zijn Cuypers-kennis paraat als een snel reagerende harde schijf van Brabantse ASML-kwaliteit, was vijftien jaar voorzitter van het Cuypersgenootschap. De strijd voor het behoud van de schilderijen in de Sint Servaas werd overigens verloren. Het is heel kenmerkend voor Wies van Leeuwen dat hij daar nogal nuchter op reageert. Erfgoed- of monumentenbehoud lijkt een kwestie van geven en nemen, een gevoel van *that's life*, maar nooit zonder urgentie, zeker niet in Brabant waar in de vorige eeuw zo ongelooflijk veel is gesloopt.

De toekomst van de Sint Antoniuskerk van Oosterhout moeten we goed in de gaten houden

Brabantse Cuypers-kerken

Wat het monumentale erfgoed van Pierre Cuypers in Brabant betreft, maakt Wies van Leeuwen zich niet veel zorgen, vertelde hij in een in de Brabantse kranten gepubliceerd interview eind maart. Het verhaal

verscheen naar aanleiding van de honderdste sterfdag. Hoewel, geen zorgen: “De toekomst van de Sint Antoniuskerk van Oosterhout moeten we goed in de gaten houden”, waarschuwt hij. Niet dat er acuut gevaar dreigt, maar als enige van de nog resterende Brabantse Cuypers-kerken is dit monument niet meer als kerk in gebruik. Er bestaan nog geen concrete toekomstplannen. De andere Cuypers-kerken in Brabant zijn de Willibrorduskerk van Demen (1858), de Catharinakerk in Eindhoven (1867), de uitzonderlijke basiliek van Oudenbosch (1880), de Lambertuskerk (1863) van Veghel, De Gummaruskerk van Steenberg (1901) en het Weerderhuys in Valkenswaard (1890). Deze laatste schepping is een van de twee protestantse kerken die Pierre Cuypers ontwierp. Resteert nog de Petruskerk van Oisterwijk (1897).

De Oisterwijkse Petruskerk, gebaseerd op de O.L. Vrouwekerk van Trier, een van de oudste gotische kerkgebouwen van Duitsland, verving een afgetakelde middeleeuwse kerk. Zodoende legde bouwmeester Pierre Cuypers de hand op een aantal voorwerpen uit die kerk, waaronder een windvaan met een zeemonster in top. Heemkundige Wim de Bakker schreef

over deze historische curiositeit in De Kleine Meijerij. Pierre Cuypers schonk de spullen in 1896 aan het nieuwe Rijksmuseum. Héél Nederland weet dat dit gebouw is ontworpen door Pierre Cuypers, die ook tekende voor het Centraal Station in de hoofdstad – en dat weet ook iederéén. Maar wat weet Brabant van het

eigen Cuypers-erfgoed? In Breda, Helmond, Tilburg en Oeffelt is het in ieder geval letterlijk weggevaagd. In deze steden werden Cuypers-kerken gesloopt in respectievelijk 1969, 1955 en 1975. De kerk van Oeffelt werd tijdens het verjagen van de Duitsers in 1944 verwoest.

Wat weet Brabant van het eigen Cuypers-erfgoed?

Alleen ouderen kunnen zich nog herinneren hoe bepalend deze gebouwen waren voor het silhouet van die plaatsen.

Het Cuypers-silhouet

Op de vraag wat het Cuypers-erfgoed betekent voor hedendaags Brabant noemt Cuypers-kenner Wies van Leeuwen als eerste ‘het silhouet’. Iedereen die ter plaatse bekend is met de kerken van Cuypers zal dat beamen. Het is een feest om bijvoorbeeld over de snelfietsverbinding in een vrijwel rechte lijn van Tilburg naar Oisterwijk te fietsen en daar steeds wenkend die magnifieke Petruskerk te zien liggen. En wat te denken van de mini-Sint Pieter van Oudenbosch. Ja, in de tijd van de Roomse revival dúrfdén de pastoors en Pierre Cuypers wist wel raad met dat gevoel, vereeuwigd in de neogotiek waarvan Pierre Cuypers de grootmeester was.

Een prachtvoorbeeld – als je daar toch in de buurt bent, ook in West-Brabant – is het door Pierre Cuypers ontworpen Huize Bovendonk (1898-1905) in Hoeven, waarin het grootseminarie van het bisdom Breda was gevestigd. In dat fraai gerestaureerde gebouw kun je een goed beeld krijgen van hoe Pierre Cuypers er uit heeft gezien. Op een glas-in-lood bieden Cuypers en de bisschop Leijten van Breda de nieuwbouw van Bovendonk aan de paus aan. “Cuypers was nooit te verlegen om zichzelf te promoten”, zegt Wies van Leeuwen, die als tweede element van de hedendaagse betekenis van het werk van Cuypers ‘emancipatie van de katholieken’ noemt.

“Monumentale gebouwen die uitdrukten: we zijn er weer”, licht Wies van Leeuwen toe. “In de negentiende eeuw is steeds benadrukt dat de Nederlandse nationale historie een Hollandse was. Maar de katholieken benadrukten juist de grondslag van die geschiedenis in de katholieke middeleeuwen”

Kakebeeke

Dát klinkt door in de bouwwerken van Pierre Cuypers, aldus Wies van Leeuwen, en dat werd gevoeld door de protestantse Hollanders – let op, we hebben het hier over de negentiende eeuw. Zij spraken meesmuilend over de ‘Torendolheid’ der

**Cuypers was
nooit te verlegen
om zichzelf te
promoten**

De Petruskerk van Oisterwijk (1897) met op de rug gezien het standbeeld van Adriaan Poirters (1605-1674). Deze in Oisterwijk geboren jezuïet, dichter en schrijver wordt wel de katholieke Jacob Cats genoemd. Bekend gezegde van hem: ‘Ieder huiskén heeft zijn kruiken.’ (foto: Paul Spapens)

**Binnen de
kerken ervaar
je het verleden**

Roomsen. Wies van Leeuwen zegt het met plezier. Beluisteren we hier enige invloed van Arjen Kakebeeke, een van de grondleggers van Brabants Heem? Wies van Leeuwen kreeg van hem aardrijkskundeles op het Rythoviuscollege in Eersel. “Hij stimuleerde mij als jongeman mijn eerste lezing voor de heemkundekring De Acht Zaligheden te geven. Die ging onder meer over het belang van kerken. Binnen in kerken ervaar je het verleden. Kakebeeke was enthousiast. Hij zei: “Daar moet je méér mee doen.”

Jonge ouders, een interessante doelgroep

door Ineke Strouken

Erfgoedverenigingen en heemkundekringen zijn altijd op zoek naar leden. Het liefst actieve leden, maar leden die alleen naar de lezingen komen en de nieuwsbrief lezen zijn ook erg welkom. Brabants Heem krijgt vaak de vraag: 'Hoe kunnen wij jongeren bereiken' en dan wordt bedoeld mensen onder de dertig, maar ik wil hier een lans breken voor jongere ouderen. De mensen die met pensioen gaan. Een hele interessante doelgroep, waaraan de erfgoedvereniging veel plezier kan hebben.

De eerste stap naar ledenaanwas is ledenbehoud. Betrek je leden zoveel mogelijk bij wat je doet als vereniging. Vraag hen naar hun mening, laat ze komen met suggesties en ideeën en zorg dat je weet wat voor kennis en vaardigheden er bij jouw leden aanwezig is. Zijn er leden die graag met hun handen werken en klusjes willen opknappen, zijn er mensen bij die ervaring hebben in het maken van beleidsnoties of in de ICT of reclamebranche gewerkt hebben. Dit zijn dingen die je eigenlijk moet weten. Niet dat ze allemaal meteen hun hele leven aan de vereniging zullen gaan wijden of in het bestuur plaats willen nemen, maar voor incidentele karweitjes of adviezen zijn ze zeker wel bereid. En vergeet niet: tevreden leden brengen ook weer leden aan.

Na het pensioen

Na een leven van hard werken komt onvermijdelijk het moment dat je met pensioen gaat. Een heerlijk idee, maar voor veel mensen ook wel een periode van onzekerheid. Wat ga je doen met zoveel vrije tijd en lukt het je om zonder werk structuur aan te brengen in je leven? Veel mensen die tegen het pensioen aanzitten zijn bang om een stukje van hun identiteit te verliezen. Toch is met pensioen gaan het begin van een heerlijke nieuwe periode in je leven. Mits je er een zinvolle invulling aan kunt geven. Want 65+ is nog niet oud!

◀ Deze kaart kreeg ik toen ik met pensioen ging. Vol energie en in de bloei van mijn leven.

Geef juist deze doelgroep wat vrijheid

Deze doelgroep van actieve jonge senioren moet je bij je vereniging proberen te betrekken. Het liefst nog vóór ze met pensioen gaan. Daarbij moet je wel oppassen dat je ze niet meteen vraagt voor lange en/of tijdrovende klussen, want ze zijn maar wat blij om onder de druk van het presteren af te zijn. Laat ze eerst rustig kennismaken en een paar keer meedraaien.

Kennis en ervaring

Waar zijn jonge senioren in geïnteresseerd? Als je stopt met werken, doe je dat vaak op het hoogtepunt van je kunnen. Je hebt veel kennis, ervaring en levenswijsheid opgebouwd. Met die kennis en ervaring zou je graag nog iets willen doen. Daarnaast wil je nieuwe mensen ontmoeten en iets doen waar je bevrediging uit haalt. Ook ben je op zoek naar wat bevestiging. Dat kan een compliment van het bestuur zijn, maar beter nog is een tastbaar resultaat waar je trots op kunt zijn. Daarom zijn projecten met een begin- en eindpunt een kans om nieuwe vrijwilligers te werven. Een concrete opdracht en een goede begeleiding zijn een must. Maar geef juist deze doelgroep wat vrijheid. Tenslotte hebben ze veel ervaring en willen niet als een beginneling behandeld worden.

Een makkelijke manier om deze doelgroep te bereiken is via de P&O afdeling van bedrijven. Een personeelsmanager weet wie er binnenkort met pensioen gaat en heeft meestal ook wel inzicht in wat iemand kan en leuk vindt. Daar kun je contact mee opnemen.

Laat op zijn minst een folder achter of vraag of je een keer een presentatie mag houden. Benader ook de bedrijven die cursussen Pensioen in Zicht geven. Wacht niet passief af en verwacht niet dat nieuwe leden vanzelf komen aanwaaien. Benader ze actief. Richt daarvoor een speciale werkgroep op.

Zinvolle tijdsbesteding

Ten slotte: het aantal senioren zal de komende (tientallen) jaren nog stijgen. Ze blijven tot op hoge leeftijd actief en hebben geld. Deze senioren willen geen van allen achter de geraniums zitten en zoeken een zinvolle besteding van hun tijd. Werkzaamheden die passen bij hun ervaring en waarop ze trots kunnen zijn, maar niet te veel prestatiedruk vergen, zijn precies wat ze zoeken. En waar kun je beter vrijwilliger zijn dan bij een erfgoedvereniging? ■

Op zoek naar vrijwilligers

door Heleen Regenspurg

Zonder vrijwilligers zouden veel heemkundekringen niet eens bestaan. Dit geldt ook voor onder meer streekmusea, heemtuinen en dialectverenigingen. Kortom: vrijwilligers zijn onmisbaar in het erfgoedveld. Maar hoe bereik je potentiële vrijwilligers? Hiervoor hebben Erfgoed Brabant, Erfgoed Gelderland en Erfgoedhuis Zuid-Holland het platform Erfgoedvrijwilliger.nl opgericht.

Met Erfgoedvrijwilliger.nl worden erfgoedorganisaties en potentiële vrijwilligers met elkaar in contact gebracht. Op het platform kunnen erfgoedorganisaties vacatures plaatsen, die vervolgens verder worden verspreid via de social media en de provinciale nieuwsbrieven van Erfgoedvrijwilliger.nl. Een marketingcampagne zorgt ervoor dat de vacatures extra veel aandacht krijgen op Facebook, Twitter en Instagram.

🏠 *Leerlingen van basisschool de Torenschouw Oosterhout krijgen een rondleiding. (foto Ben Nienhuis)*

Potentiële vrijwilligers die net iets meer overtuiging nodig hebben, kunnen op de site en de social media geïnspireerd worden door mooie interviews met erfgoedvrijwilligers die vertellen over hun werk. Vrijwilligers die al een organisatie hebben gevonden en zich willen professionaliseren, kunnen op de site terecht bij Tips & Tricks. Hier staan onder andere handleidingen, video's en subsidieregelingen.

Het begin

Erfgoedvrijwilliger.nl bestaat al een aantal jaren in Gelderland en heeft daar veel erfgoedorganisaties en vrijwilligers met elkaar in contact gebracht. De uitvoerende organisatie in Gelderland is het erfgoedhuis Erfgoed Gelderland. Door het succes van de site is besloten het platform uit te bouwen en dit voorjaar zijn de provincies Noord-Brabant en Zuid-Holland aangesloten, uitgevoerd door Erfgoed Brabant en Erfgoedhuis Zuid-Holland. Dit was mogelijk dankzij een subsidie van het Prins Bernhard Cultuurfonds. In de loop van dit jaar zullen nog meer provincies aansluiten. Voor alle provincies dus één platform, maar op de site kunnen de vacatures per provincie worden gefilterd, en elke provincie heeft haar eigen maandelijkse nieuwsbrief.

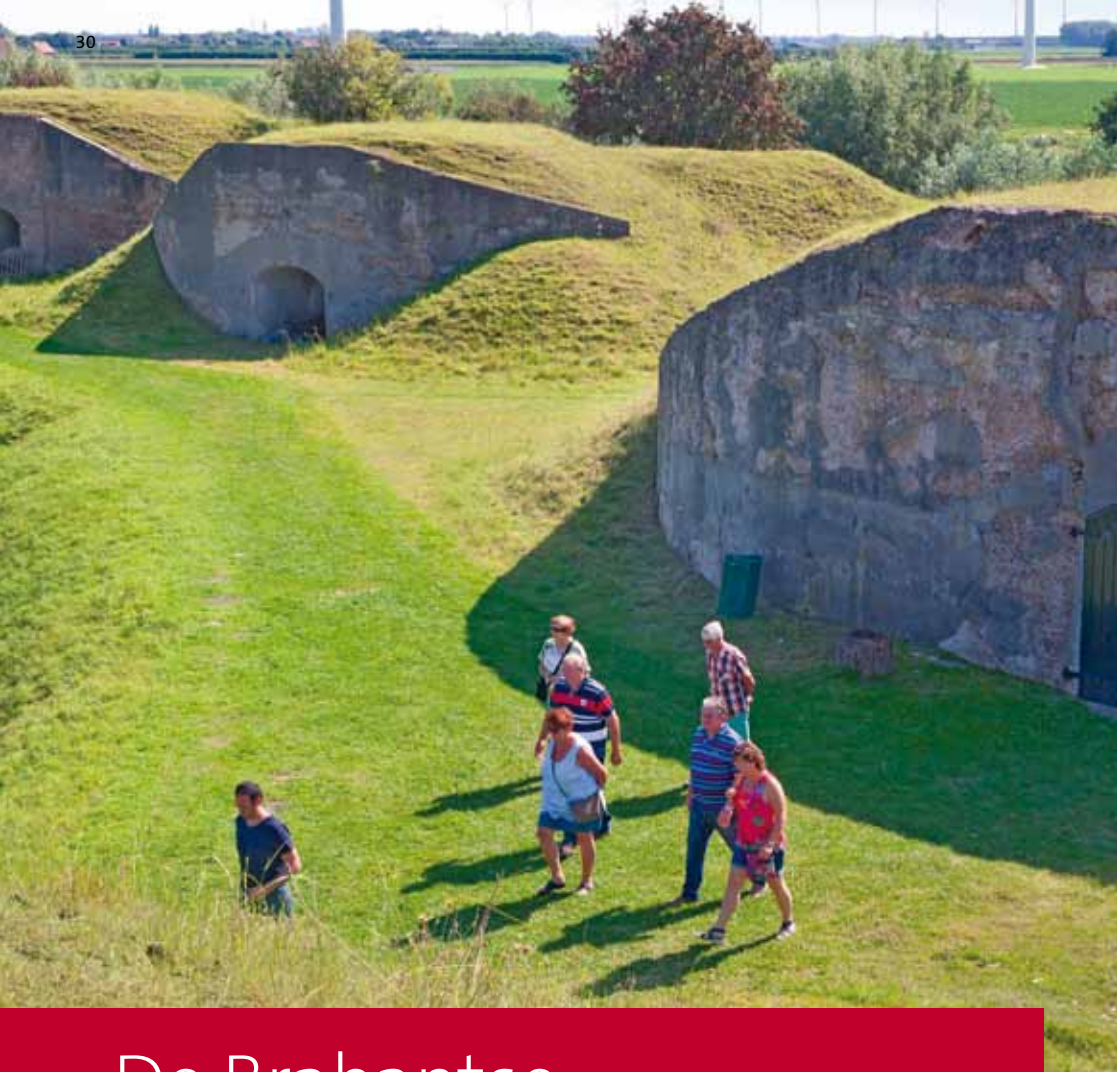
Erfgoedparticipatie

Tegelijk met de uitbreiding van Erfgoedvrijwilliger.nl naar meerdere provincies zijn de drie erfgoedhuizen - Erfgoed Brabant, Erfgoed Gelderland en Erfgoedhuis Zuid-Holland - gestart met een pilot rondom erfgoedparticipatie. Er komt steeds meer aandacht, zeker ook vanuit de overheden, voor actieve deelname van burgers. Ook in erfgoed is dit een belangrijk onderwerp. Er is al veel participatie met alle vrijwilligers die zich sinds jaar en dag inzetten voor erfgoed. Hoe kunnen we die vrijwillige inzet nu beter waarderen met z'n allen? En hoe kunnen we nog meer mensen betrekken bij erfgoed? Dit onderwerp staat centraal in de pilot.

Het insturen van een vacature gaat heel eenvoudig door het formulier op de site Erfgoedvrijwilliger.nl in te vullen. Vervolgens wordt de vacature geplaatst op de site, en mogelijk gedeeld op de sociale media en in de provinciale nieuwsbrief. Het plaatsen van de vacature kost maar een paar minuten tijd, maar de verschillende kanalen van het platform zorgen voor een enorm bereik van de oproep. *Plaatsing van vacatures kan op www.Erfgoedvrijwilliger.nl*

Elke betrokken provincie heeft een eigen projectleider. Voor de provincie Noord-Brabant is dit Tera Uijtdewilligen van Erfgoed Brabant. Hebt u vragen over Erfgoedvrijwilliger.nl of over de pilot rondom erfgoedparticipatie? Stuur dan een mail naar Tera: TeraUijtdewilligen@erfgoedbrabant.nl.

Heleen Regenspurg is werkzaam bij Erfgoed Brabant

De Brabantse Zuiderwaterlinie in beeld

door Rianne Walet

Altijd al meer willen weten over de Zuiderwaterlinie? De historische documentaire 'Het verhaal van de Zuiderwaterlinie; verleden en toekomst' belicht dit bijzondere Brabantse erfgoed nu van alle kanten!

De eerste echte én langste waterlinie van Nederland

Hoewel de Nieuwe Hollandse Waterlinie bij velen meer bekend is, mag de Zuiderwaterlinie zich de eerste echte én langste waterlinie van Nederland noemen. Waar men tijdens de Tachtigjarige Oorlog nog met losse stellingen de Spanjaarden buiten de deur probeerde te houden, legt Menno van Coehoorn rond 1700 de basis voor een waterbouwkundig meesterwerk: een keten van aaneengeschakelde vestingsteden, forten en inundatiegebieden, die loopt van het westen naar het oosten van Brabant. Op een systematische wijze konden landschappen langs deze linie onder water worden gezet, om zo de Republiek te verdedigen tegen aanvallers uit het zuiden. En die oorlogsdreiging was er eeuwenlang, met het grote Franse leger van Lodewijk XIV als constante agressor en later de Belgen die onafhankelijk wilden worden. Tot aan de Vestingwet van 1874, toen het gevaar van het zuiden naar het oosten verschoof en de Linie langzaam maar overbodig raakte, heeft de Zuiderwaterlinie nog dienstgedaan.

Documentaire

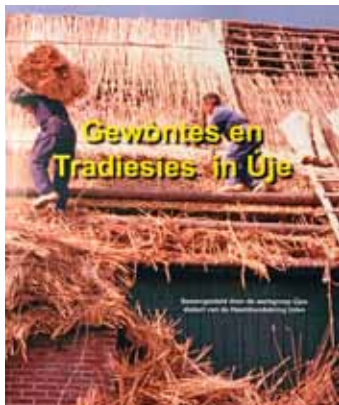
Deze fascinerende geschiedenis wordt diepgaand belicht in de documentaire 'Het verhaal van de Zuiderwaterlinie; verleden en toekomst'. Kijk door de ogen van historicus Jacob Knegtel, erfgoeddeskundige Jos Cuijpers, hoogleraar Arnoud-Jan Bijsterveld, rijksbouwmeester Floris Alkemade en de huidige en oud-burgemeester van Bergen op Zoom, Willemijn van Hees en Ans van den Berg. Samen ontdek je het ontstaan en de werking van de Zuiderwaterlinie. Hoe werkt een militaire verdediging "op waterbasis"? Wat was de visie van Menno van Coehoorn? Welke rol speelden de forten? Wat was het effect van de inzet van de linie op omwonenden? En hoe speelt het ontwerp van de Zuiderwaterlinie nog altijd een rol bij moderne ontwerpen? De Zuiderwaterlinie blijft tot de verbeelding spreken en is meer dan ooit te bespeuren, bekijken en beleven! ■

De historische documentaire is te bekijken op www.zuiderwaterlinie.nl. Kijk in het menu '1 Linie' onder het kopje 'Kijken en luisteren'.

Rianne Walet is projectmedewerker bij Erfgoed Brabant

◀ *Fort Sabina Moerdijk, onderdeel van de Zuiderwaterlinie. (foto collectie Erfgoed Brabant)*

‘Tweetalig’ boek Udense gewoontes en tradities

door Toon Swinkels

De werkgroep “Újes dialect van de heemkundekring Uden” heeft een nieuw dialectboek gepresenteerd. Dit vierde boek van deze groep gaat over Udense gewoontes en tradities. Het is geschreven in het Nederlands en uiteraard zijn de teksten ook in het Újes afgedrukt.

Chris van Haandel, ‘de mister van het Újes’ en voorzitter van de werkgroep, heeft voornamelijk de smeuïge Újese teksten voor zijn rekening genomen. Dankzij de fraaie

en overzichtelijke lay out van vormgever Ad van den Broek kan men in een verhaal gemakkelijk overstappen van het Újes naar het Nederlands en omgekeerd, zodat iedereen de tekst goed kan begrijpen. De werkgroep heeft uit honderden Nederlandse en typisch Brabantse gebruiken die voorbeelden gekozen die een sterk lokaal gekleurd karakter hadden. Het waren vaak persoonlijke herinneringen en mondelinge of schriftelijke overleveringen die in het kleurrijke boekwerkje op schrift zijn gesteld.

Sèpwötter

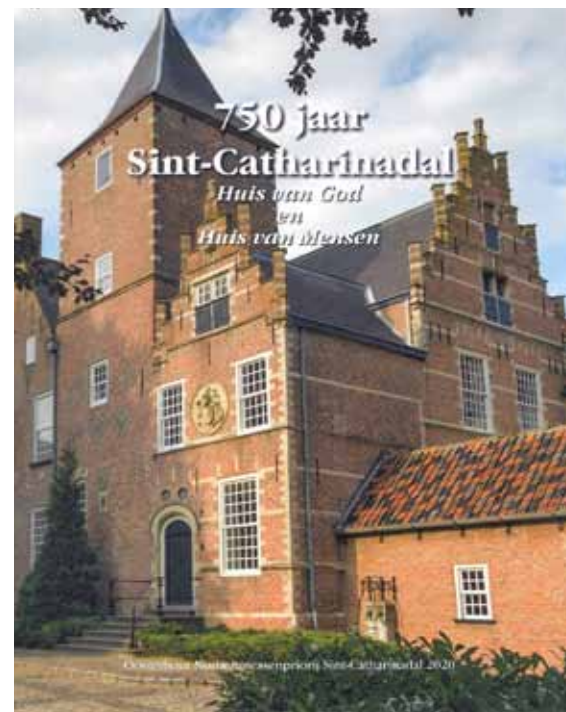
In het boek zijn zo een veertigtal verhalen opgetekend over diverse facetten van het dagelijkse leven in onze streek. De onderwerpen van de verhalen zijn zeer gevarieerd en uiteraard spelen de boerderij en de religie een belangrijke rol.

Ook worden er gebruiken beschreven die in bepaalde periodes door het jaar heen aan de orde kwamen, zoals de traditionele anijskrollen in december en de rommelpot en het dropwater oftewel sèpwötter in de vasten. Oudere lezers zullen zich zeker bepaalde gewoonten nog goed voor de geest kunnen halen. Jongere lezers kunnen zich bij het lezen van deze verhalen waarschijnlijk amper voorstellen dat bepaalde gebruiken gewoon bij het leven van alledag behoorden! De “tweetalige” teksten worden geïllustreerd met een veertigtal fraaie afbeeldingen, voornamelijk afkomstig van de “Stichting het Uden-archief van Bressers” en de Heemkundekring Uden.

Het boek is voor € 6,95 in Uden te koop bij Bruna, Primera-Centrum en super Jumbo-de Laak op de Drossaard.
Het boekje is ook te bestellen bij info@udeningeschriften.nl

750 jaar Sint-Catharinadal

Sint-Catharinadal in Oosterhout huisvest het oudste nog bestaande vrouwenconvent in Nederland. Al eeuwen wonen de zusters Norbertinessen hier in afzondering.

In het boek ‘750 jaar Sint-Catharinadal’ is de geschiedenis beschreven van 750 jaar kloosterleven bij Roosendaal, Breda en Oosterhout. Het verhaalt over gebed en contemplatie, landbouw en boekbinden, over heren en vrouwen van Nassau en Oranje Nassau, kloosternijverheid, onderwijs en wijn maken.

Kenners schrijven over de herkomst van de kloosterregel en de geschiedenis door de eeuwen heen, ze vertellen over vrouwen met daadkracht en volharding. Het gebouw en de kunstvoorwerpen komen aan de orde evenals het dagelijks leven en de transformatie van het domein tot wijngaard. Hopelijk blijft Sint-Catharinadal ook in de toekomst een huis van God en huis van Mensen.

Het boek is voor € 24,50 te koop in de Kloosterwinkel; Kloosterdreef 3 in Oosterhout en te bestellen bij Boekhandel Berne B.V. Abdijstraat 53, 5473 AC Heeswijk, telefoon 0413 291394, e-mail info@berneboek.com

Verdwenen tentenstad op de hei

‘Verdwenen tentenstad op de hei’ heet het nieuwe boek dat Heemkring Molenheide uitgegeven heeft. Het is geschreven door Kees van der Heijden, historicus en heemkringvrijwilliger. Het heeft als ondertitel ‘Militairen en bevolking in Gilze en Rijen bij de Belgische afscheiding 1830-1839’.

Het boek vertelt het verhaal over het leven in en om het militaire kamp bij Rijen, dat lag in het huidige bosgebied bij de Kampstraat. Het werd daar jaarlijks in de zomer ingericht en er streken gemiddeld zo’n dertienduizend militairen neer. Ze deden dat onder aanvoering van Koning Willem I, die zich halsstarrig verzette tegen de onafhankelijkheid waar onze zuiderburen zo naar verlangden. Dit internationale conflict ging onder de naam ‘de Belgische Opstand’ de geschiedenis in.

Stad van linnen en heideplaggen

In het boek geeft Kees van der Heijden uitgebreid antwoord op vragen als ‘wie waren die militairen?’ ‘hoe zag een gewone dag in het kamp eruit?’, ‘hoe was het kamp ingedeeld?’.

Hij vertelt over de soldaten die de dag standaard met een dop jenever (!) begonnen, over het marcheren en exerceren en over stampot met heidezand dat in de kookkuilen werd klaargemaakt. Aan de hand van plattegronden laat hij zien waar al die legertenten stonden, de koffiehuisen, de winkels, het theater, het lazaret en nog veel meer. Want vergis je niet, in grootte was deze stad van linnen en heideplaggen vergelijkbaar met het toenmalige Breda. Op de zondagen stroomden toeschouwers uit de wijde omgeving toe om de parades en wapenschouwen te bekijken. Samen met de koninklijke familie, want koning Willem I, kroonprins Willem en zijn gezin, prins Frederik, ze waren vaak geziene gasten in deze contreien.

Hoe zag een gewone dag in het kamp eruit?

Veel impact

Heel boeiend is het deel waarin hij de drastische veranderingen voor de inwoners van Gilze, Rijen, Hulten en Molenschot beschrijft. Want de jaarlijkse komst van dit enorme kamp en de talloze inkwartieringen van militairen bij bijna alle gezinnen in de dorpen, hadden voor de bevolking veel impact. De aanwezigheid van vreemde militairen ging gepaard met spanningen en problemen, diensten die de bevolking moest leveren, ordeverstoringen in de overvolle dorpen, incidenten, criminaliteit en toename van het aantal ongehuwde moeders. Tien jaar lang,

ieder jaar weer. Het gemeentebestuur had er de handen vol aan. Toenmalig burgemeester Adriaan Hoevenaars schreef in een van zijn vele brieven aan instanties over ‘menigvuldig bij

mij binnenkomende klachten’.

Hij trok zich het lot van zijn inwoners aan en deed wat hij kon om economische schade te voorkomen. Maar ook begreep hij als burgervader de psychische last die de militaire aanwezigheid voor de inwoners met zich meebracht.

De jaarlijkse komst van dit enorme kamp had voor de bevolking veel impact

Kees van der Heijden deed uitgebreid archief- en literatuuronderzoek, las dagboeken en verslagen, dook krantenberichten op en bestudeerde de uitkomsten van recent bronnen- en veldonderzoek. Hij wist dit in een 180 bladzijden tellend, boeiend verhaal samen te brengen, aangevuld met opvallend veel mooie en interessante afbeeldingen. En daarmee laat hij zien wat zich hier zo dichtbij, in Gilze en Rijen, een kleine twee eeuwen geleden allemaal heeft afgespeeld. ■

‘Verdwenen tentenstad op de hei’ is verkrijgbaar bij Bruna in Rijen en bij Novy in Gilze voor de prijs van € 15,-. Bestellen via de webshop van www.heemkringmolenheide.nl is ook mogelijk.

Een weelde aan groen bij het klooster

door Tjeu van Ras

Het oostelijk deel van onze provincie is rijk aan kloosters. Al hebben vele kloosters hun oorspronkelijke functie verloren, nog steeds worden kloosters in plaatsen als Uden, Megen en Sint Agatha bewoond door religieuzen. Samen met het Emmausklooster in Velp bij Grave – voorheen van de kapucijnen - zijn van deze kloosters de bijzondere tuinen in een handzaam boekje uitgebreid beschreven, onder de titel 'Een weelde aan groen'. De tuinen zijn te bezoeken, het boekje bevat ook vier fietsroutes.

Het boek is samengesteld met medewerking van vrijwilligers die in de vier kloostertuinen actief zijn. Wouter Prins, senior conservator van Museum Krona in Uden voerde de hoofdredactie. "Met groot succes hebben we al een aantal jaren excursies naar de tuinen. Daar is het idee uit geboren om deze tuinen te beschrijven en er fietsroutes aan toe te voegen. Er was al contact tussen de kloosters in Uden, Megen en Velp, Sint Agatha (Cuijk) is daar aan toegevoegd." Dit deel van Noord-Brabant was en is rijk aan kloosters. Toen de Staatse troepen in de Tachtigjarige oorlog de omgeving van Den Bosch hadden veroverd moesten kloosters en ordes daar weg. Zij vonden hun toevlucht zuidelijker en in het oosten van Brabant, waar zij wel welkom waren.

Hortus conclusus

Het boek laat volgens Wouter Prins de verschillen en overeenkomsten tussen de tuinen zien. In veel gevallen een hortus conclusus, een omheinde tuin. Van oorsprong bedoeld om te voorzien in de behoefte van de kloosterbewoners aan

► Kloostertuin
Hof van Lof in Megen
(foto Willem Quist ofs)

groente, fruit en ander voedsel. De oorsprong van die tuinen is overal nog goed waar te nemen. In Uden bij het klooster van de Birginitessen gaat het om een kruidentuin, bij de Franciscanen in Megen is de Hof van Lof een liturgische siertuin, bij het Emmausklooster in Velp een eeuwenoude groentetuin en bij het Kruisherenklooster in Sint Agatha is een historische landschapstuin te bewonderen.

In 'Een weelde van groen' zijn de tuinen beschreven, hun oorsprong, de ontwikkelingen en wat ze nu zijn. Van elk klooster is beschreven hoe het is ontstaan, wie er woonden en welke functie klooster en bewoners in stad of dorp vervullen. Heel informatief en in kort bestek wordt de lezer bijgepraat. De tuinen kunnen afzonderlijk worden bezocht op dagen en tijden die zijn vermeld. Het boek sluit af met vier fietsroutes die de kloosters met elkaar verbinden. Bij die routes een handzame beschrijving van de streek. Een mooie aanvulling. ■

Dit deel van Noord-
Brabant was en is
rijk aan kloosters

'Een weelde aan groen' is uitgegeven door Berne Media, de uitgeverij van de Norbertijnen in Heeswijk-Dinther. Het kost € 14,95. Het is verkrijgbaar in de boekhandel en via www.bernemedia.com

Agenda

Do 15 juli	Bestuursvergadering Brabants Heem
Ma 23 augustus	Sluitingsdatum Koerier 90
Za 11 september	Open Monumentendag/Brabants Ergoedweekend
Zo 12 september	Open Monumentendag/Brabants Ergoedweekend
Do 16 september	Bestuursvergadering Brabants Heem
Ma 11 november	Sluitingsdatum Koerier 91
Do 18 november	Bestuursvergadering Brabants Heem

Jubilea

26 augustus	Hkk Gemonde	25 jaar
06 september	Hkk Sint Hubert	25 jaar
18 september	Hkk Prinsenbeek	25 jaar
01 december	Hkk Nuenen	50 jaar

De Koerier

De Koerier in 2021

In 2021 verschijnt de Koerier vier keer. Als u iets in dit tijdschrift gepubliceerd wilt hebben, kunt u kopij opsturen of mailen. Houdt u zich wel aan de inleverdatum.

Ongeveer drie weken na de inleverdatum ligt het tijdschrift bij de kringen op de deurmat en wordt de digitale versie verzonden naar de secretariaten en op de website geplaatst.

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

De uiterste inleverdata voor de volgende uitgaven in 2021 zijn:

maandag 23 augustus 2021

maandag 11 november 2021.

Brabants Heem is de ondersteunende organisatie voor 125 zelfstandige Brabantse heemkundekringen en erfgoedverenigingen. De stichting organiseert in samenwerking met andere organisaties cursussen en studiedagen, zet netwerken op en geeft adviezen. Dat alles om de deskundigheid van de kringleden te bevorderen op alle terreinen waar dat nodig is. Verder stimuleert Brabants Heem nieuwe initiatieven en onderlinge samenwerking.

Website: www.brabantsheem.nl

Facebook: www.facebook.com/brabantsheem

Uitgave: Brabants Heem, Postbus 1203, 5200BG 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Tjeu van Ras

Kopij sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Foto's: Naamsvermelding bij de foto, overige merendeels uit collecties van de heemkundekringen.

Ontwerp: Peter van Gerwen

gerwen online en offline reclame

Drukwerk: Em. De Jong

 Koninklijke Drukkerij Em. de Jong
Baarle-Nassau

Alle rechten voorbehouden. Niets in deze uitgave mag worden veeleenvoudigd of openbaar gemaakt, in welke vorm ook, hetzij elektronisch dan wel mechanisch door fotokopieën, scans of opnamen, tenzij met voorafgaande toestemming van de uitgever. De uitgever heeft er naar gestreefd om alle copyrights in deze uitgave te regelen. Wie meent alsnog rechten te kunnen doen gelden, wordt verzocht contact op te nemen.

De Koerier wordt verzonden naar verenigingen, instellingen en particulieren. Stichting Brabants Heem wordt geacht daarvoor toestemming te hebben gekregen bij de opgave. De gegevens worden zorgvuldig beheerd en niet aan derden beschikbaar gesteld of voor andere doeleinden gebruikt. Wie wil dat zijn/haar gegevens worden verwijderd kan daarvoor een bericht sturen naar: tjeuvanras@brabantsheem.nl

Oudste pand industrieterrein Dinther

🏠 Het gerestaureerde
pand in Dinther
(foto Peter Kriele)

door Peter Kriele

Het pand oudste pand op industrieterrein Retsel in Dinther is opgericht als zuivelfabriek “de Dageraad”. Het dateert uit 1899 volgens de jaartalsteen aangebracht door pastoor F. Jansen op 18 november. Het werd een woonhuis toen in 1916 de stoomzuivelfabriek “Onder Gods zegen” tot stand kwam. Het pand is door de nieuwe eigenaar geheel gerenoveerd.

Het pand heeft vanwege zijn geschiedenis en ouderdom een cultuur-historische waarde gekregen. Daar is na de koop van het pand door VEBA Groep uit Loosbroek zoveel mogelijk rekening mee gehouden. De woning is compleet gerenoveerd, de muren zijn geïsoleerd, de buitengevel is gerestaureerd en opnieuw gevoegd, er zijn nieuwe kozijnen geplaatst, het houten plafond is verstevigd en het dak is vervangen. Er is geprobeerd zo veel mogelijk oude elementen te behouden. Achter het kantoor is een bedrijfshal gebouwd voor opslag van materialen. ■